

УДК 82-193.3: 82-193.5

ЕЛЕКТРОННЕ ПЕРЕВІДКРИТТЯ КЛАСИКИ

Євгенія Нестерович

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

Розглянуто способи нового прочитання та сприйняття класичних творів в умовах мультимедійного середовища Інтернет. Як найскравіший зразок перечитування класики висвітлено явище мешап роману, популярне у сучаній літературі США.

Ключові слова: класична література, е-читач, Інтернет, мешап роман.

Не второго “Дон Кихота” хотел он сочинить – это было бы нетрудно, – но именно “Дон Кихота”. Излишне говорить, что он отнюдь не имел в виду механическое копирование, не намеревался переписывать роман. Хорхе Луїс Борхес, “Пьер Менар, автор Дон Кихота”

Технічний прогрес давно став темою для роздумів філософів та культурологів. Він безпосередньо торкається “другої природи” людини – культури та мистецтва. Поява друкарства настільки ж вплинула на подальший розвиток людства, як і винайдення способу добувати вогонь. Але останні кілька десятиліть монополія паперу на спосіб зберігання культурної спадщини сильно похитнулася – цифровий формат вперто відвоює у друку сфери впливу.

Теперішній читач для того, щоб відшукати потрібну йому книгу, звертається не до бібліотеки, а до інтернету. І все більше праць, як професійного, так і художнього спрямування, читач може відшукати там, не виходячи з дому. Відбувається щось на зразок оптимізації читання – книга стає доступною, а у багатьох випадках – безкоштовною. Особливо це стосується класичної літератури – у більшості випадків термін дії авторських прав на ці тексти добіг кінця, і вільне поширення їх не несе жодної відповідальності. Найскравішим зразком такої книгозбірні світової класики можемо вважати досить давній міжнародний проект Gutenberg.org, який заснував Майкл Стерн Харт у 1971 році [1]. На цьому ресурсі бажаючі можуть віднайти понад 100 тисяч безкоштовних е-книг 60-ма мовами світу. Цікавими, з погляду дослідника, будуть запропоновані ресурсом рейтинги популярності. Наприклад, протягом тижня (12.10.–19.10.2011 р.) з сайту було завантажено 923 203 тексти, протягом місяця (19.09.–19.10.2011 р.) – 3 717 080 [2]. Серед них найпопулярніша десятка авторів за 19 жовтня 2011 року така (в дужках подано кількість покликань до об’єкта): Марк Твен (2 357), Артур Конан Дойл (2 187), Чарльз Дікенз (2 145), Вільям Шекспір (1 625), Джейн Остін (1 600), Едгар Аллан По

(1 523), Річард Френсіс Бартон (1 130), Льюїс Керрол (1 076), Герберт Джордж Уеллс (1 062), Роберт Льюїс Стівенсон (1 006) і найпопулярніша десятка художньої літератури: “Гордість та упередження”, Джейн Остін (654), “Пригоди Шерлока Холмса”, Артур Конан Дойл (597), “Пригоди Гекельберрі Фінна”, Марк Твен (533), “Аліса в Дивокраї”, Льюїс Керрол (476), “Казки братів Грімм”, Якоб і Вільгельм Грімм (463), “Метаморфози”, Франц Кафка (451), “Беовульф” (443), “Птахи і люди”, В. Г. Гудзон (399), “Джейн Ейр”, Шарлотта Бронте (388), “Дракула”, Брем Стокер (371) [2]. Спостереження за цими рейтингами доводять, що насправді імена у першій десятці тижня, місяця та року змінюються вкрай рідко, хіба що їхній порядок. Такий перелік можна назвати своєрідним “мінливим” каноном е-читачів, який стихійно формують реальні люди, а не “накидують згори” навчальними планами чи літературною критикою.

Під класикою у загальному, побутовому сенсі, зазвичай, розуміють певний основний корпус текстів з розряду “must read” – це та скарбниця універсальних культурних знаків та символів, на якій власне і будується мистецтво. Тому читач, який прагне зрозуміти сучасні тексти хоч трохи глибше, неunikно прийде до класики. До того ж спонукають і популярні у наш час екранізації класичних текстів. Видатний російський соціолог Борис Дубін, який досліджує читацькі вподобання від 70-х рр., констатує, що міф книжної культури, так широко розтиражований у пострадянських країнах, насправді сьогодні повністю безпідставний – кількість читачів від 1990 р. до 2010 р. зменшилася вдвічі [3]. На його думку, онлайн комунікування антикнижні за своєю суттю, тому для книги лишається так мало місця у цьому світі. Натомість, можна протиставити такому погляду інше: засновник Apple Стів Джобс, визнаний геній у передбаченні комп’ютерного ринку, у свій час вирішив не витратитися на розвиток книжкового напрямку, адже американці статистично – нація, яка не читає. Проте наразі Amazon зі своєю фірмовою читалкою Kindle пропонує читачам 630 тис. платних і 1,8 млн безкоштовних електронних книг, і на кожну сотню проданих паперових книг у США припадає 143 електронні [4].

Класичні тексти посідають чільне місце серед популярної та активно оцифрованої літератури у мережі. Тим показовіший цей факт і тому, що більшість роботи тут виконують волонтери – самі ж читачі. Книги ніби покидають бібліотеки і пускаються у вільне плавання просторами інтернету. Річард Ленем пов’язує цей процес з послідовною демузеїзацією мистецтва, яку почав впроваджувати постмодерн [5]. Тут варто згадати і про так званий net-art – мережеве мистецтво, побудоване принципово на інтерактивності, процесуальне, де створення артефакту – це лише старт, а кінця не існує, і передбачити розвиток не можливо. Таке мистецтво не вийде продавати, тому воно розвивається у мережі – принципово не комерційній сфері. І, можливо, традиційна книга поступово трансформується у напрямі такої форми – е-книги важко продати, інтерактивні тексти – важко передбачити чи проаналізувати, адже кожне прочитання буде максимально суб’єктивним і унікальним не лише на ментальному, але й на фактичному рівні.

Вільні класики – позбавлені палітурок з позолотою та старовинних ілюстрацій – постають у інтернеті як чисті, “дистильовані” тексти, квінтесенція культурних універсалій. І читач відчуває відповідну свободу в поведінці з ними. Він може “писати на полях” і не псувати книгу раз і назавжди. Може буквально запропонувати свій кінець історії

та поділитися ним з аудиторією. Пафос класики більше не тисне на читача. Можливо, саме це й стає сьогодні каталізатором для шаленої популярності давно відомих історій – кіноіндустрія не втомлюється екранізувати раз за разом класичні тексти, навіть вже екранізовані раніше, вигадує щораз інший формат для презентації улюблених сюжетів – доказом тому є минулорічний бум “Аліси у Дивокраї” Тіма Бартона та “Різдвяної історії” Роберта Земекіса у 3D. Отже, аудиторія не втрачає інтересу до класики, навіть навпаки. Але форма, обгортка, в яку цю класику загорнуто – має значення. Візуальний аспект, впродовж століть вихований книжною культурою, у сучасної людини трансформувався: нам легше відчитувати текст у образах, ніж у рядках і буквах. І література – чи не передусім класична – трансформується у тому напрямі. Найяскравіший зразок такого осучаснення – “Аліса у Дивокраї”, перетворена у додаток до iPad. Кожна сторінка супроводжується анімованими ілюстраціями: Синя Гусинь затуманує рядки димом кальяну, карти пересипаються під час перевертання планшету, Аліса виростає поза текстом, коли випиває еліксир [6].

Апофеозом осучаснення класики можемо вважати появу нового жанру мешап роману (роману-мішанки) у США. Не надто велике американське видавництво Quirk Books[7] у Філадельфії від 2005 року видало 50 книг з тиражем не більше 70 тисяч – непогано, але локально. І тоді видавництву запропонував свій твір Сет Грем Сміт. У дитинстві він дуже не любив читати нудні класичні твори, і особливо запам’ятався йому роман Джейн Остін “Гордість та упередження”. За нього автор і взявся вже у зрілому віці. Він залишив 85% оригінального роману, додавши до нього екзотичний елемент – зомбі [8]. Твір отримав назву “Гордість і упередження та зомбі” і вийшов у травні 2009 року під авторством двох осіб: Джейн Остін та Сета Грема-Сміта. Через кілька місяців цей текст посів третій рядок у переліку бестселлерів New York Times, став найпопулярнішим на британському Amazon, а американський журнал Publishers Weekly визнав Quirk Books відкриттям року на видавничому ринку [9]. Звісно, після такого успіху видавництво не стало втрачати свій шанс – у вересні 2009 у світ вийшли “Розум і почуття та морські чудовиська” Джейн Остін та Бена Вінтерса, а у червні 2010 року – “Андрюїд Кареніна” Льва Толстого та Бена Вінтерса. “Меоморфози” у співавторстві Франца Кафки та Колріджа Кука вийшли у травні 2011 р., а також інші численні мешапи. Найбільший ажіотаж викликав переписаний варіант “Анни Кареніної”, хоч усі тексти з цієї серії, яку названо Quirk Classics, належать до класики світової літератури. Вихід тексту був приурочений до сторіччя смерті Льва Толстого, тому це обурювало багатьох прихильників великого письменника. Бен Вінтерс ставиться до тексту дуже шанобливо, стверджуючи, що любив роман ще задовго до того, як виникло таке замовлення. Головна ідея полягала у створенні з “Анни Кареніної” науково-фантастичного пригодницького серіалу, а найбільше перетворення тексту в тому, що кожен з головних героїв Толстого отримує роботу-друга, співрозмовника, з яким він розділяє усі ті внутрішні (у оригінальному варіанті) монологи. Ось як виглядає перелік головних персонажів, вміщений на початку “Андрюїд Кареніна”:

“Степан Аркадьевич Облонський (Стива) – московський джентльмен, и Маленький Стива, 3-й класс Стивы.

Дарья Александровна Облонская (Долли) – жена Облонского, и Доличка, 3-й класс Долли.

Анна Аркадьевна Каренина, сестра Облонского, и Андроид Каренина, 3-й класс Анны.

Алексей Александрович Каренин, муж Анны.

Сергей Алексеевич Каренин, маленький сын Карениных.

Константин Дмитрич Левин, старый друг Облонского, и Сократ, 3-й класс Левина.

Николай Дмитрич Левин, брат Левина, и Карнак, 3-й класс Николая.

Екатерина Александровна Щербацкая (Китти), сестра Долли, и Татьяна, 3-й класс Китти.

Князь Александр Дмитриевич Щербацкий. Отец Китти и Долли.

Княгиня Щербацкая, мать Китти и Долли, и Ля Щербацкая, 3-й класс графини.

Граф Алексей Кириллович Вронский, герой войны, и Люпо, 3-й класс Вронского.

Графиня Вронская, мать Вронского, и Тунис, 3-й класс графини.

Елизавета Федоровна Тверская (Бетси), кузина Вронского и подруга Анны, и Дорогая Девочка, 3-й класс Бетси

Мария Николаевна, компаньонка Николая Левина.

Мадам Шталь, публичная женщина и выдающийся ксенотеолог.

Варенька, бедная девушка, прикрепленная к мадам Шталь.

Яшвин, друг графа Вронского и товарищ по службе.

Васенька Весловский, публичный человек” [10, p. 10–11].

Світ, у якому існують герої, за задумом автора, мав би лишитися впізнаванням – Росія 1870-х років, проте наповненим незвичними деталями у стилі кібер-панку. Наприклад, ковзанка, на якій говорять Левін та Кітті у мешапі є системою магнітних доріжок. Автор зазначив, що вже пізніше виявив дивний збіг тематики – якщо Лев Толстой багато роздумує у творі про стосунки з ближніми, вищих і нижчих прошарків суспільства, то у мешапі з’явилися роздуми про стосунки людини та її творіння – інтелектуального робота.

Відомий початок тексту “Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему. Все смешалось в доме Облонских. Жена узнала, что муж был в связи с бывшею в их доме француженкою-гувернанткой, и объявила мужу, что не может жить с ним в одном доме. Положение это продолжалось уже третий день и мучительно чувствовалось и самими супругами, и всеми членами семьи, и домочадцами” [10, с. 5] тепер звучить так: “Все исправные роботы похожи друг на друга. Каждый неисправный робот функционирует по-своему. Все смешалось в доме Облонских. Жена узнала, что муж был в связи с бывшею в их доме француженкою-механиком, ответственной за содержание домашних роботов первого и второго класса. Потрясенная и шокированная таким открытием, жена объявила мужу, что не может жить с ним в одном доме. Положение это продолжалось уже третий день и мучительно чувствовалось и самими супругами, и всеми роботами в семье” (переклад з англ. – авт.) [11, p. 13].

Тобто, буквально ці твори писалися за принципом “CTRL+C” – “CTRL+V” – “копіювати–вставити”. Суцільні “шматки” авторського тексту лишаються незайманими, але у світ оригінального твору додано щось абсурдне та неймовірне.

Перше запитання, яке виникає у літературознавців та й просто читачів – як далеко збираються піти у своїх перетвореннях видавці та автори Quirk Classics? Бен Вінтерс, співавтор Джейн Остін і Льва Толстого, стверджує, що не усі класичні тексти можуть

бути так оброблені: “Я б не став гратися у таку забавку з автором, який від природи має загострене почуття безглуздості – Діккенс, наприклад. Ви тільки зіпсуєте те, у чому вся сіль в оригіналі. Хіба можна написати подібне з гоголівського “Носа”? Навіщо?” [12]. Для чого тоді потрібні перетворення? “Думаю, я можу забезпечити класичному твору мистецтва нову перспективу; примусити нас побачити його у новому світлі, можливо, навіть ліпше зрозуміти, нагадати нам про важливість і могутність чогось, написаного багато десятиліть тому” [12]. Рецензії на “Андроїд Кареніну” не забарилися і мали багату палітру вражень. Цікавим є погляд американського поета, романіста та критика Джея Паріні, автора твору про останні дні життя Толстого. На його думку, Толстой вжахнувся би від таких перетворень. Проте критик зазначив, що “Андроїд Кареніна” наверне публіку до перечитування, а то і першого у житті ознайомлення з класикою. “Я, насправді, знаю одного молодика, який прочитав “Гордість та упередження” після прочитання мешапу. Він сказав мені, що оригінал кращий” [13].

Звісно, не можна робити остаточні підсумки, спираючись на десяток текстів нового жанру. Але тут нас цікавить загальний принцип нового, вільного та неупередженого ставлення до класичних творів, який найяскравіше виявився саме у серії мешап романів. Очевидно, що на цьому історія з перечитуванням та перетворенням класичних сюжетів не завершиться, а лише набуде прискорення та розвитку. І чим ширшим ставатиме доступ читачів до текстів, чим сміливішими ставатимуть читачі – тим більше виникатиме ідей щодо актуалізації та перевідкриття класичних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Project Gutenberg [Electronic resource] / Project Gutenberg Literary Archive Foundation. – 2003-2011. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.gutenberg.org/>
2. Project Gutenberg: Top Downloads [Electronic resource] / Project Gutenberg Literary Archive Foundation. – 2003-2011. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.gutenberg.org/browse/scores/top>
3. Дубин Б. Мы находимся в момент трансформации коммуникаций [Электронный ресурс] : результаты круглого стола “Книги vs медиа” / Дубин Б. ; Політ.ua. – 17.09.2011. – [Цит. 2011, 16 жовтня]. – Режим доступу : <http://polit.ua/news/2011/09/17/dubin.html>
4. MG Siegler. Kindle Books Outselling Hardcover Books. “Tipping Point” Reached, Amazon Says [Electronic resource] / MG Siegler // TechCrunch. – 2010.19.07. – [Cited 2011, 20 October]. – Available from: <http://techcrunch.com/2010/07/19/kindle-sales/>
5. Ленем Р. Електронне слово: демократія, технологія та мистецтво/ Пер. з англ. А. Галушка. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 376 с. – (Серія “Зміна парадигми”; Вип.10).
6. Alice in Wonderland for iPad [Electronic resource] / YouTube – [Cited 2011, 20 October]. – Available from: <http://www.youtube.com/watch?v=gew68Qj5kxw&feature=related>
7. Quirk Classics [Electronic resource] / Quirk Books – Philadelphia, 2010. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.quirkclassics.com/>
8. Halford M. Jane Austen Does the Monster Mash [Electronic resource] / Halford M. // The New Yorker. – 2009.08.04. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.newyorker.com/online/blogs/books/2009/04/jane-austen-doe.html>
9. Flood A. Jane Austen in zombie rampage up the book charts [Electronic resource] / Flood A. // The Guardian. – 2009.09.04. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.guardian.co.uk/books/2009/apr/09/austen-zombie-pride-prejudice>

10. Толстой Л. Н. Анна Каренина : роман : в 8 частях. Т. 1 / Ком. Е. Бабаева ; Ил. О. Верейского. – М. : Правда, 1991. – 496 с., ил.
11. Tolstoy L. Android Karenina / Tolstoy L., Winters B. H. – Philadelphia : Quirk Classics, 2010. – 538 p.
12. Уинтерс Б. Интервью журналу “Афиша” [Електронний ресурс] / Уинтерс Б. // Афиша. – 07.06. 2010. – Режим доступу до журн.: <http://www.afisha.ru/blogcomments/6908/>
13. Flood A. Android Karenina to retool Tolstoy for his centenary [Electronic resource] / Flood A. // The Guardian. – 2010.13.01. – [Cited 2011, 19 October]. – Available from : <http://www.guardian.co.uk/books/2010/jan/13/android-karenina-tolstoy-centenary-upgrade>

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

ELECTRONIC REOPENING OF THE CLASSICS

Evheniya Nesterovych

*The Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

The article is concerned with new ways of reading and perception of classic works in multimedia Internet enviroment. As the most illustrious exemple we use popular in contemporary USA literature mash-up novels.

Key words: classic literature, e-reader, Internet, mash-up novel.

ЭЛЕКТРОННОЕ ПЕРЕОТКРЫТИЕ КЛАССИКИ

Евгения Нестерович

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская 1, г. Львов, 79000,
e-mail: svitlit@franko.lviv.ua*

Рассмотрено способы нового прочтения и восприятия классических произведений в условиях мультимедийной среды Интернета. В качестве самого яркого примера перепрочтения классики взяты мэшап романы, популярные в современной литературе США.

Ключевые слова: классическая литература, э-читатель, Интернет, мэшап роман.